

UDC 631.171

**QISHLOQ XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASHTIRISH SOHASI
BAKALAVRLARI BOSHQARUV MADANIYATINI SHAKILLANTIRISH**

Abdullayev Safibullo Xabibullaevich

NVXTXQTMOXM kafedra mudiri, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.

Mamadaliyev Anaxxon Ziyodillaevich

NamMQI Qurilish texnologiya fakulteti dekan muovini.

Annotatsiya. Maqolada boshqaruv madaniyatining shakillanishi, kompetentsiyalar, tashkiliy shakllar, oliy ta'lim muassasalarida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bakalavrlarini tayyorlashda ularning boshqaruv madaniyatini shakillantirish, bakalavr kadrlar faoliyati, boshqaruvni tashkil etish va boshqaruv madaniyatining shakillanishi yoritilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetentsiya, menejment, boshqaruv madaniyati, shart-sharoitlar, madaniyatning shakillanishi.

УДК 631.171

**БАКАЛАВРА В ОБЛАСТИ МЕХАНИЗАЦИИ СЕЛЬСКОГО
ХОЗЯЙСТВА ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ**

Абдуллаев Сафибullo Хабибуллаевич

Наманганский областной центр повышения квалификации и переподготовки работников народного образования. Заведующий кафедрой, кандидат педагогических наук, доцент.

Мамадалиев Анахсон Зиёдиллаевич

*Заместитель декана факультета строительных технологий
NamIKI.*

Аннотация. В статье описаны формирование управленческой культуры, компетенций, организационных форм, формирование их управленческой культуры при подготовке бакалавров механизации сельского хозяйства в высшей школе, деятельность бакалавров, менеджмент и формирование управленческой культуры.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, менеджмент, культура управления, условия, формирование культуры.

UDC 631.171

**BACHELORS IN THE FIELD OF MECHANIZATION OF
AGRICULTURE FORMATION OF MANAGEMENT CULTURE**

Abdullaev Safibullo Xabibullaevich

Namangan regional in-service and retraining center for public education employees. Head of the Department, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor.

Mamadaliev Anaxxon Ziyodillaevich

Deputy Dean of the Faculty of Construction Technology, NamEKI.

Annotation. The article describes the formation of management culture, competencies, organizational forms, the formation of their management culture in the preparation of bachelors of agricultural mechanization in higher education, the activities of bachelors, management and the formation of management culture.

Key words: professional competence, management, management culture, conditions, culture formation.

Xozirgi globallashuv sharoitida davlat va jahon andozalari talablariga javob beradigan yuqori malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash zarurati tobora yaqqol etirof etilmoqda. Bu tasodifiy xol emas albatta, chunki ijtimoiy siyosatda amalga oshirilayotgan davlatning ijtimoiy rivojlanish kontsepsiyasi ushbu jarayonni inson farovonligi darajasini oshirish va natijada jamiyatda farovonlikni oshirish yo'lidagi doimiy harakati sifatida tushunishdan iborat bo'ladi.

Zamonaviy qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirishning tabiati bakalavr kadrlardan ushbu kasbiy sohadagi ko'p bosqichli boshqaruv vazifalari bilan bevosita bog'liq bo'lgan keng ko'lamlil masalalarni: tizimni tashkil etish tamoyillarini va meyoriy asoslarini, umuman olganda, texnik-texnologik xizmatlar turini boshqarish texnologiyalarini va ularning o'zaro ta'sirini, mijoz tizimlari bilan, o'zini-o'zi boshqarish texnikasi bilan aloqasini malakali tushunishni talab qiladi.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohalarida faoliyat yuritayotgan kadrlarning ish sharoitlarini kuzatish va o'rganish natijasida ularning quyidagi boshqaruv vazifalari bilan shug'ullanishlari aniqladik: axborot-tahliliy, motivatsion-maqсадli, rejalashtirish-prognostik, tashkiliy-ijro etuvchi, nazorat-diagnostika va tartibga solish-tuzatish. Ushbu vazifalar qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohalarining har birida, boshqaruv tizimining shakllanishi, faoliyati va rivojlanishi bosqichida amalga oshiriladi va asosiy texnologiyalarni optimallashtirish uchun soha hodimlarining sub'ekt-ob'ekt ta'siri va sub'ekt-sub'ekt o'zaro ta'siri doirasini aks ettiradi.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bo'yicha bakalavrning faoliyati ko'p qirrali va sub'ektiv: birinchidan, u mijoz bilan o'zaro munosabatlarda ta'sir sub'ekti sifatida ishlaydi, ikkinchidan, u shaxsiy va kasbiy rivojlanish sub'ekti (o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi anglash), uchinchidan, u tashkilot rahbari

sifatida texnik-texnologik xizmatni shakllantirish va rivojlantirish sub'ekti va to'rtinchidan, mijozning atrof-muhit, uning oilasi, qarindoshlari bilan o'zaro munosabatlar sub'ektidir.

Biz qishloq xo'jaligiga oid menejment sohasidagi tadqiqotlar tahliliga asoslanib, qishloq xo'jaligi kompleksida boshqaruvning turli darajalari mavjudligini o'rganib chiqdik. Birinchisi, qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasi boshqaruvining federal, mintaqaviy va shahar organlari tomonidan amalga oshiriladigan boshqaruv – qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish ishlari boshqaruvi. Ikkinchisi - muassasa rahbarining faoliyati, bo'lim - texnik xizmatini boshqarish. Uchinchi daraja - bu muayyan texnik xizmat ko'rsatish mutaxassisining boshqaruv faoliyati, uning funktsionalligini hisobga olgan holda - professional boshqaruv. To'rtinchi daraja - o'z-o'zini boshqarish, ya'ni o'zini o'zi boshqarish.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasi bo'yicha mutaxassisning sub'ekt-sub'ekt o'zaro ta'siri va sub'ekt-ob'ekt ta'siri kontekstida olib borilgan tadqiqotlar natijalarini umumlashtirgan holda, biz uning nazoratini amalga oshiradigan darajalarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin: - shaxsiy (o'zini o'zi boshqarish, mutaxassisning o'zini o'zi boshqarish) ; - mijozga yo'naltirilgan (mutaxassis-mijoz tizimida boshqaruv); - tashkiliy va funktsional (qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash va texnik xizmat ko'rsatishning vertikal va gorizontal tizimlarida boshqaruv). Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirishda menejment shaxsiy va tashkiliy resurslarning barcha turlarini (moddiy, axborot, ma'naviy-axloqiy, kompetentsiya) birlashtirgan asosiy texnologiyadir.

Barcha darajadagi texnik xizmat ko'rsatish ishlarini tashkil etish samaradorligi, birinchi navbatda, boshqaruv funktsiyalarini konstruktiv amalga oshirishga va mutaxassislarning boshqaruv madaniyatiga bog'liq bo'lib, bu aholiga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish imkonini beradi.

Qishloq xo'jaligi kompleksi rahbarlari va mutaxassislari o'rtasida o'tkazilgan so'rov davomida amaliyotchilarning boshqaruv madaniyatini tizimli shakllantirishga bo'lgan ehtiyojlarini tushunish aniqlandi. Kasbiy ta'limning innovatsion tarkibiy qismi sifatida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasida uzluksiz kasbiy ta'limning ahamiyatini dolzarblashtirish mutaxassisning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini belgilovchi omil – oliy ta'limda bakalavrlar tayyorlash tizimiga alohida e'tibor berishni talab qiladi.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasida paydo bo'lgan oliy kasbiy ta'lim tizimi texnik-texnologik bilim va texnik-texnologik amaliyotni, shu jumladan qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish ishda boshqaruvni rivojlantirishga rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. "Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish" yo'nalishi bo'yicha oliy ta'lim muassasalarida kadrlar

tayyorlashning milliy tizimini hisobga olgan holda, biz O'zbekiston Respublikasida zamonaviy texnik ta'limni rivojlantirish kontseptsiyasiga tayandik, bu bir tomondan, modernizatsiya jarayonini ta'minlashni hisobga oladi, ikkinchi tomondan, qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalari faoliyatini rivojlantiradi.

Oliy ta'lim muassasalarida "Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash" yo'nalishi kasbiy oliy ta'limning nisbatan mustaqil turi sifatida belgilanadi, natijada talabalar qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash sohasidagi kasbiy kompetentsiyaga qo'yiladigan talablarga muvofiq kasbiy faoliyatni konstruktiv ravishda amalga oshirishga imkon beradigan bilim va ko'nikmalarni egallaydilar.

Oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim kelajakdagi bakalavr kadrlarning kasbiy madaniyatining asosi sifatida kasbiy kompetentsiyani shakllantirishga qaratilgan bo'ladi.

Oliy ta'lim muassasalarida bakalavr kadrlar tayyorlashning mohiyatini dinamik jihatdan pedagogik jarayon sifatida, statik jihatdan esa didaktik tizim sifatida qaraymiz. Tizimlar nazariyasida "tizim" tushunchasining umume'tirof etilgan ta'rifi ma'lum bir integral hodisaning amal qilish va shakllantirishning umumiy maqsadi bilan birlashtirilgan elementlarning (komponentlarning) tartiblangan to'plamidir (P.K.Anoxin, V.N.Sadovskiy). Tadqiqot jarayonida oliy ta'lim muassasalarida bakalavr kadrlar tayyorlash tizimi didaktik, ya'ni yagona ta'lim maqsadi bilan birlashtirilgan va yaxlit didaktik jarayonda faoliyat ko'rsatadigan o'zaro bog'liq bo'lgan tarkibiy qismlar to'plami sifatida ko'rib chiqiladi. S.I. Arxangel'skiyning qarashlariga tayangan holda didaktik tizimni katta, murakkab, cheksiz xilma-xil holatlar, xatti-harakatlar va aloqalar bilan ifodalangan deb tavsiflash mumkin. Biz oliy ta'lim muassasalarida bakalavr kadrlar tayyorlash tizimining tarkibiy qismlari asosan tizim sifatida qaraladigan didaktik jarayonning tarkibiy qismlariga mos keladi deb hisoblaymiz.

V.G. Bocharova, Yu.A. Galaguzova, S.I.Grigor'ev, L.G. Guslyakova, I.A.Zimney, N.P.Klushina, R.M. Kulichenko, V.A.Nikitin, N.B.SHmeleva, G.P. SHtinovalar olib borgan tadqiqot ishlarining tahlili oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlashning asosiy tarkibiy qismlari mazmunli va protsessual ekanligini ko'rsatadi.

Davlat ta'lim standartiga muvofiq oliy ta'lim muassasalarida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bo'yicha bakalavr kadrlar tayyorlash tizimining muhim tarkibiy qismi quyidagilardan iborat:

- 1) umumiy madaniy daraja (tabiiy-ilmiy va gumanitar fanlar bloki);
- 2) qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasida samarali kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan ilmiy bilimlarni ta'minlaydigan umumiy ilmiy daraja (umumkasbiy fanlar bloki);

3) qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasidagi mutaxassislik va ixtisoslikni o'zlashtirishga imkon beruvchi amaliy daraja (ihtisoslik fanlari bloki).

Oliy ta'lim muassasalarida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasi uchun bakalavr kadrlarni tayyorlashni tashkil etishning asosiy shakllari nazariy va amaliy mashg'ulotlar, shuningdek, talabalarning mustaqil ishi ekanligini hisobga olib, texnologik tarkibiy qism, jumladan, talabani faollashtiradigan, qobiliyatlarini rivojlantiruvchi usullar, jamoada, jamiyatda ishlash; shaxsga yo'naltirilgan usullar, shuningdek, o'qitishni tashkil etishning guruh va jamoaviy shakllaridan foydalaniladi. Ayniqsa qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bakalavrini oliy ta'lim muassasasida tayyorlashda loyihalar usuli muhim rol o'ynaydi.

Oliy kasbiy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyati ijtimoiy institutlar va boshqa ijtimoiy sheriklarning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda ma'lum bir oliy ta'lim muassasasining resurslarini o'zaro mustahkamlaydigan ta'lim va kasbiy muhitni yaratishdir. O'quv jarayonining sub'ektlari (mutaxassislar, muassasalar rahbarlari, turli loyihalarni amalga oshiruvchi mikrojamiyatning boshqa tashkilotlari) salohiyati bo'lajak bakalavrning ta'lim sifatini yuqori darajada ta'minlash, talabalarning amaliy kompetentsiyasini mustahkamlash va kasbiy faoliyatni amalga oshirishda aniq ko'nikmalarga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Biz "qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish" bakalavr yo'nalishi bo'yicha oliy ta'limning kadrlar tayyorlash tizimi kelajakdagi bakalavr kadrlarning kasbiy ijtimoiylashuvini ta'minlaydi va mazmunli, texnologik va sub'ektiv uchta komponentni o'z ichiga oladi deb hisoblaymiz.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasidagi oliy ta'lim va oliy kasbiy ta'limni modernizatsiya qilish sharoitida "Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish" bakalavriat yo'nalishi bo'yicha oliy ta'lim muassasalarini kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish kontseptual yondashuv bilan o'zaro bog'liqdir. I.F.Isaevning fikricha "Zamonaviy jamiyat uchun inson hayoti va faoliyatining barcha jabhalarida ro'y berayotgan o'zgarishlar, madaniy qadriyatlarining faol rivojlanishi ob'ektiv ravishda oliy ta'limni ko'payish va madaniyat yaratish institutiga aylantirishni taqozo etadi. Yuqori malakali, intellektual bakalavr kadrlarning ma'naviy salohiyati umumiy va kasbiy madaniyatda namoyon bo'ladi. Bu potentsial milliy boylikni tashkil etadi va undan oqilona foydalanish kerak".

Biz I.F.Isaevning ushbu qarashlarini e'tirof etgan holda, qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bo'yicha bakalavrlarning tayyorlash jarayonida oliy ta'lim muammolarini o'rganishga bakalavr kadrlarning boshqaruv madaniyatini shakllantirish ya'ni madaniyatli yondashuvni ko'rib chiqamiz. Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish sohasida faoliyat olib boruvchi bakalavr shaxsi va uning

kasbiy faoliyatining muvaffaqiyatini ta'minlaydigan qadriyatlar va texnologiyalarni ishlab chiqish va o'z-o'zini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan nazariy va uslubiy qoidalar va tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar majmui sifatida madaniyatli yondashuvni tavsiya etamiz.

B.S. Gershunskiy madaniyat inson tarbiyasi va kasbiy malakasining eng yuqori ko'rinishi ekanligini, uning ijtimoiy va kasbiy, pedagogika uchun esa pedagogik hodisa sifatida mavjudligini tasdiqlaydi. M.S. Kagan madaniyat shakllanishining boshlang'ich nuqtasi sifatida mantiqiy va tarixiy jihatdan - o'z navbatida uning yaratuvchisi bo'lgan shaxsni ko'radi. Madaniyat sub'ektning individual va shaxsiy xususiyati sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Ushbu qarashlarni hisobga olgan holda "boshqaruv madaniyati"ning asosiy tushunchasi ijtimoiy pedagogik hodisa, shuningdek, sub'ektning individual va shaxsiy xususiyatlari sifatida qaraladi.

Har qanday faoliyatdagi boshqaruv madaniyati mutaxassisning boshqaruv vazifalarini bajarishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, tajribadan iborat. Boshqaruv madaniyati kasbiy madaniyatning tarkibiy qismlaridan biridir.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish yo'nalishi bakalavrlarining boshqaruv madaniyati deganda: chuqur bilim, uslubiy tajriba va mahorat; yuqori tashkilotchilik va moslashuvchan fikrlash; ishda zamonaviy ilmiy boshqaruv usullaridan keng foydalanish; voqealar rivojini bashorat qilish va vaziyatni tezda boshqarish qobiliyati; hisobotlarning ob'ektivligi; barcha hujjatlar va buyruqlarni ijrochilarga o'z vaqtida yetkazish; bajarilishini tizimli nazorat qilish; tashabbus va mustaqillik, xotirjamlik, chidamlilik; ofis hujjatlarini aniq ishlab chiqish va to'g'ri tuzish qobiliyati. Boshqaruv madaniyati boshqaruvda tashabbuskorlik, mustaqillik, yangilik bilan uzviylik va konservatizmni uyg'unlashtirish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Kasbiy xususiyat sifatida, qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bo'yicha bakalavrlarning boshqaruv madaniyati - bu insoniyat tomonidan to'plangan boshqaruv bilimlarida ifodalangan ichki ijtimoiy boshqaruv tajribasi; bakalavrning boshqaruv faoliyatining mavjud turlarini amalga oshirishda to'plagan tajribasi; boshqaruvning yangi muammolariga yechim izlashga, voqelikni ijodiy o'zgartirishga tayyorlikni ta'minlashga qaratilgan ijodiy boshqaruv faoliyati tajribasi; shuningdek, boshqaruvning o'zaro ta'siri jarayonida qadriyat munosabatlari tajribasi, bu munosabatlar normalari haqidagi bilimlarni va ushbu normalarga rioya qilish ko'nikmalarini nazarda tutadi.

Bizning tadqiqotimiz doirasida oliy ta'lim tizimining bo'lajak qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish yo'nalishi bakalavri boshqaruv madaniyatini shakllantirish jarayoniga ta'sir qilish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Oliy ta'lim tizimini loyihalash qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish bo'yicha

bakalavrning boshqaruv madaniyati modeliga asoslanadi, u quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: kompetentsiya (boshqaruv bilimlari, ko'nikmalari, qobiliyatlari va ularni ijodiy qo'llash tajribasi) va aksiologik (qadriyat yo'nalishlari).

Talaba shaxsini shakllantirish tizimli jarayon bo'lib, bo'lajak bakalavr kadrlarning boshqaruv madaniyatini shakllantirish mazmunli jarayondir. Birinchi jarayon - shaxsning nisbatan yo'naltirilgan ijtimoiylashuvi, ikkinchisi – kasbiy ijtimoiylashuv. Bu jarayonlar yakka holda amalga oshirilmaydi, balki murakkab integratsiyada namoyon bo'ladi. Texnik, texnologik ta'limni rivojlantirishning ustuvor strategiyasi – yuqori malakali kadrlarning kasbiy madaniyatini shakllantirish - ularning shaxsiyati va malakasini shakllantirish bilan bog'liq bo'lib, ijtimoiylashuv va kasbiylashuv o'rtasidagi munosabatlar tadqiqotimizning mantiqiy va uslubiy asosini tashkil etadi.

O'rganilayotgan jarayonning protsessual xususiyatlari quyidagi ta'rifni shakllantirishga imkon berdi: oliy ta'lim muassasalarida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish yo'nalishi bo'yicha bo'lajak bakalavrning boshqaruv madaniyatini shakllantirish birlashtiruvchi jarayondir: sub'ektlarning ta'siri (o'qituvchilar, talabalar amaliyoti rahbarlari, rahbarlar, ijtimoiy xizmatlar rahbarlari va mutaxassislari) - yoki pedagogik boshqaruv; o'quv sub'ektlarining birgalikdagi faoliyati - yoki birgalikda boshqarish; talabalarning mustaqil faoliyati - yoki o'zini o'zi boshqarish. Ushbu jarayon talabalar tomonidan boshqaruv texnologiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirishda, birinchi navbatda, boshqaruv qarorlarini qabul qilishda, kasbiy faoliyatning turli darajalarida ijodiy foydalanish uchun zarur boshqaruv qobiliyatlari va qadriyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar/References

1. Поздняков, А.П. Новые тенденции в управлении качеством образования: Монография / В.М. Юрьев, А.П. Поздняков, Н.Н. Болдырев, А.А. Слетков и др. – Тамбов, Изд-во ТГУ, 2006. – 13,6 п.л. (авт. 3,2 п.л.).

2. Поздняков, А.П. Управленческая культура как фактор оптимизации педагогического образования / А.П. Поздняков // Народное образование. – №8 – 2007. – 0,8 п.л.

3. Менеджмент в агропромышленном комплексе [Текст] : Учебник / Мумладзе Р.Г. - УМО. - М.: КНОРУС, 2013. - 382с.

4. Экономика сельскохозяйственного предприятия: Учебник / И.А. Минаков, Л.А. Сабетова, Н.П. Касторнов и др. /Под ред. И.А. Минакова – М.: ИНФРА- М, 2014. – 363с.